

N:o 13.

Ank. till Riksd. kansli den 28 april 1897, kl. 3 e. m.

*Första Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 12,
i anledning af väckt fråga om skrifvelse till Kongl.
Maj:t angående afskaffande af lärareprof inför dom-
kapitlen.*

I anledning af en inom Andra Kammarerna af herrar *S. I. Kardell* och *I. Persson* i Arboga väckt motion (n:r 65) har Andra Kammarerna, med bifall till dess första tillfälliga utskotts hemställan (i utlåtande n:r 14), för sin del beslutat, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller, det täcktes Kongl. Maj:t låta verkställa utredning, om och under hvilka förutsättningar de nu stadgade undervisningsprofven för lärarebefattningar vid de allmänna läroverken må kunna afskaffas eller åtminstone i väsentlig mån inskränkas, samt att Kongl. Maj:t för Riksdagen måtte framlägga det förslag, hvartill utredningen kan föranleda.

Jemlikt 63 § 3 mom. riksdagsordningen har detta beslut genom utdrag af protokollet delgifvits Första Kammarerna, som hänvisat ärendet till sitt första tillfälliga utskott.

Enligt nådiga stadgan för rikets allmänna läroverk den 1 november 1878 samt kongl. kungörelsen den 22 mars 1895 skall sökande till

lärareplats aflägga offentligt undervisningsprof, som består deruti, att han såväl rättar ett eller flera skriftliga arbeten som undervisar några tillkallade lärjungar eller hel klass vid i stiftsstaden beläget högre läroverk och dervid dels under form af förberedelse och förhör, dels i sammanhängande framställning behandlar uppgifter, valda inom klassens lärokurs uti hvart och ett af de — vanligen tre — ämnen, i hvilka han skall aflägga prof. Af dessa uppgifter eger den sökande att ett dygn före profvet erhålla del. Konsistorii samtliga ledamöter skola öfvervara profvet, till hvars öfvervarande jemväl skall kallas rektor vid det läroverk, vid hvilket profvet skall afläggas, der han ej annars har säte och stämma i konsistorium, samt må kallas en eller flere sakkunnige män. Rektor vid det läroverk, vid hvilket lärareplats skall tillsättas, eger ock närvara. Alla dessa, som äro närvarande, ega deltaga i betygets afgifvande. Till sysslan må endast ifrågakomma sökande, som i det föreskrifna profvet erhållit vitsordet godkänd eller derutöfver i hvart och ett af de till profvet hörande ämnen. Har någon inför det konsistorium, som tillsätter sysslan, för sådan syssla aflagt godkändt prof i något ämne, behöfver han ej å nyo i samma ämne aflägga prof, såvida ej sedan förra profvets afläggande förflutit fem år, utan att sökanden under tiden varit vid rikets allmänna läroverk anstald såsom lärare.

Vid lärares utnämning fästes afseende vid det för hvarje undervisningsprof erhållna betyg jemte andra omständigheter, såsom skicklighet, ådagalagd vid genomgående af profår eller under föregående lärareverksamhet, lärdomsförtjenster och längden af väl vitsordad tjenstgöring.

För Stockholm finnas bestämmelser meddelade i nådigt bref den 27 april 1883. I hufvudsak tillämpas läroverksstadgans föreskrifter.

Jemte det utskottet tillåter sig hänvisa till motionen och Andra Kammarrens tillfälliga utskotts utlåtande, får utskottet af utlåtandet anföra följande:

»Efter att ha tagit ofvan lemnade upplysningar i öfvervägande finner utskottet, i likhet med motionärerna, att undervisningsprofvet i dess nuvarande form ingalunda kan kallas ändamålsenligt. Det utgör fastmer — såsom i det föregående visats — en i flera afseenden föråldrad institution, som särskildt genom profårets införande och den möjlighet till ytterligare utveckling af detsamma, som förefinnes, förlorat en stor del af sin förra betydelse. Dertill medföra profven betydande olägenheter både för de allmänna läroverken, för domkapitlen och för lärarne, utan att därför det med profvet åsyftade gagnet i afsevärd mån uppnås.

För läroverken visa sig undervisningsprofven menliga derigenom, att de i synnerhet vid stiftsläroverken, der prof för samtliga lediga läraretjenster inom stiftet af alla sökande skola afläggas, vålla ständiga rubbningar i läsningens jemna gång, enär såväl flertalet lektorer som lärjungarne i 7:de och 5:te klasserna vid profven tagas i anspråk. Äfven vid andra läroverk måste undervisningen komma att lida, då extralärare i större antal äro vid läroverket anställda, och dessa för att vinna befordran allt emellanåt måste företaga profesor, hvartill ledighet, uppgående till minst tre dagar, ej gerna kan dem förvägras.

För domkapitlen äro lärareprofven likaledes betungande. Särdeles i de större stiftet, der ett flertal högre och lägre läroverk finnes, taga profven en betydlig del af kapitelledamöternas dyrbara och för andra ändamål väsentligen afsedda tid och arbetskraft i anspråk.

För lärareaspiranterna ändtligen hafva profvens oupphörliga förnyande, deras giltighet endast inom ett visst stifts gränser och den stora vikt, som vid utnämningar lägges på profbetygen, visat sig vara en ständig källa till oro, som menligt inverkar på mången lärares arbetskraft. Också orsaka de ofta förekommande profesorerna extra lärarne rätt känbara utgifter, hvilka göra deras i och för sig ingalunda afundsvärda ställning ännu mera betryckt.

Härtill kommer — nästan viktigast af allt — att lärareprofven med sin nuvarande organisation icke kunna sägas vara någon särdeles tillförlitlig mätare på en blifvande läroverkslärares undervisningsskicklighet; det kan lätt hända, att en god lärare aflägger ett dåligt prof och tvärtom. I de flesta fall torde ock den erfarenhet, som under profåret och derpå följande tjänstgöring vinnes om en lärares undervisningsförmåga, vara af säkrare art än det omdöme, som grundas på afhörandet af en eller ett par timmars proflektion, hvilken i många afseenden har en helt annan karakter än en vanlig lästimme. Slutligen bör äfven erinras derom, att flera af en lärares viktigaste egenskaper, såsom hans disciplinära förmåga, hans tålmod, ordningssinne, nit i kallet och icke minst hans personliga förhållande till ungdomen, hvarpå så stor vikt ligger, alldeles icke eller endast i högst obetydlig grad komma i dagen vid ett undervisningsprof, sådant det för närvarande är inrättadt.

Också har åsigten om den nuvarande profinstitutionens olämplighet och behovet af dess reformerande, såsom ofvan visats, småningom blifvit alltmer allmän och vunnit erkännande ej blott genom uttalanden från lärarekretsar och kongl. komitéer, utan äfven af regeringen, som vid 1894 års riksdag framlade en proposition angående undervisnings-

profs upphörande i dess nuvarande form och afläggande inför en i hufvudstaden upprättad kommission för dylika profs bedömande. Visserligen blef nämnda förslag på anförda grunder, dem utskottet i allo gillar, af Riksdagen förkastadt. Men Riksdagen uttalade i sin skrifvelse i frågan derjemte, som ofvan anmärkts, att »olägenheterna vid den nuvarande anordningen af lärareprofven äro sådana, att man allvarligen bör taga i öfvervägande, huru de skulle kunna undanrödjas eller åtminstone förminsas.»

Till detta uttalande i 1894 års riksdagsskrifvelse ansluter sig utskottet, så mycket mer som den erfarenhet, som efter skrifvelsens aflåtande vunnits, endast varit egnad att ytterligare bekräfta nödvändigheten af en reform i ifrågavarande afseende. De antydningar till en lösning af frågan om undervisningsprofvens ordnande, som i nämnda riksdagsskrifvelse innehållas och som under debatten i Riksdagens båda kamrar närmare utvecklades, synas äfven beaktansvärda och hafva i de uttalanden, som gjorts i frågan från sakkunnigt håll, i allmänhet omfattats med sympati.

Vid bedömandet af de olika förslag, som i den föreliggande, ganska invecklade frågan framkommit, synes det utskottet, att man förnämligast måste utgå från den synpunkten, huru de allmänna läroverken säkrast och med minsta möjliga besvär och kostnad skola kunna åtgå förvärfva de bästa lärarekrafterna, en uppgift, på hvars lyckliga lösning våra läroverks framtida utveckling i hög grad måste anses bero.

I detta afseende har blifvit ifrågasatt, att samtliga ordinarie lärare vid de allmänna läroverken, såväl kolleger och adjunkter som lektorer, skulle — liksom förhållandet är i våra grannländer — utnämnas af regeringen, och att i samband dermed en öfverstyrelse för de allmänna läroverken inrättas med ty åtföljande fackinspektörer, om hvilka motionärerna i förbigående framkastat en antydning. Men detta vidlyftiga och ännu alldeles outredda förslag, hvars genomförande skulle orsaka betydande kostnader och gifva upphof åt en centralisation, som för vårt lands skolväsen varit främmande och om hvars lämplighet för detsamma stor tvekan måste råda, föreligger icke nu och gifver sålunda från utskottets sida ingen anledning till vidare uttalande.

Utgår man åter från bibehållande af den nuvarande organisationen af läroverksstyrelsen, förefaller det utskottet, som om åtskilliga åtgärder skulle kunna vidtagas för att undanrödja de från många håll öfverklagade olägenheterna af undervisningsprofven, utan att därför garantierna för att läroverken skola erhålla goda lärare derigenom minskades. Utskottet anser nemligen, att en läroverkslärares kompetens väsentligen

måste anses ådagalagd genom hans aflagda akademiska examina och disputationer, hvilka, behörigen vitsordade, visa hans duglighet i teoretiskt afseende, samt genom hans profår och derpå följande tjänstgöring vid läroverken, hvilka, behörigen vitsordade, visa hans duglighet i praktiskt afseende. Fyllandet af dylika kompetensfordringar betraktas på de flesta andra lefnadsbanor såsom tillfyllestgörande för att vinna befordran till ordinarie tjänst. Hvarför skulle man då af en blifvande läroverkslärare vid tjänstetillsättningar fordra afläggandet af ytterligare prof, som i flera afseenden äro af ganska tvifvelaktigt värde?

En utväg att ytterligare förvissa sig om en sökandes kompetens vore att, utöfver nu stadgade villkor för ordinarie anställning, fordra en viss tids väl vitsordad tjänstgöring vid läroverk, t. ex. två år, hvarunder den under profåret vunna uppfattningen af sökandens egenskaper såsom lärare kunde hinna ytterligare stadga sig eller vederläggas. Ett dylikt stadgande finnes i Danmark och Norge, och dess införande hos oss skulle näppeligen medföra några olägenheter. I sammanhang härmed anser sig utskottet äfven böra påpeka önskvärdheten af utarbetande af lämpliga bestämmelser angående tjänstgöringsbetygs afgifvande.

Bland medel att vid läraretillsättningar upprätthålla den personliga principen och tillgodose läroverkens intresse att erhålla de dugligaste lärarekrafterna torde äfven förtjena uppmärksammas stadgande af skyldighet för rektor vid det läroverk, der en tjänst sökes, att, efter det samtliga ansökningshandlingar till tjänsten af den tillsättande myndigheten till honom remitterats, afgifva skriftligt yttrande med förord för den, som han anser vara den till tjänstens erhållande mest förtjente och för läroverkets behof lämpligaste. Faran för att rektor skulle missbruka sitt förord till att på obehörigt sätt söka gynna vissa personer och hålla andra tillbaka synes förebyggd genom den kritik, ett dylikt offentligt yttrande måste blifva underkastadt såväl från den tillsättande myndighetens sida som äfven från annat håll, hvarjemte rätt att hos Kongl. Maj:t öfverklaga utnämning naturligtvis fortfarande skulle vara sökande bibehållen.

Men om det i många, ja, törhända i de flesta fall kunde finnas öfverflödigt att af en blifvande läroverkslärare fordra ytterligare kompetensvillkor utöfver de ofvan nämnda — i likhet med hvad fallet är i andra länder utom Finland — och om undervisningsprofven alltså oftast saklöst kunde bortfalla, så gifvas dock vissa omständigheter, under hvilka dylika prof ej synas kunna undvaras. Då nemligen en lärare, som måhända fått ett mindre förmånligt profårsbetyg, efter några

års tjänstgöring önskar få sin under praktiken ökade undervisnings-skicklighet vitsordad, eller då en lärare söker en tjänst, der något ämne ingår, hvori han ej har betyg från sitt profår, bör naturligen tillfälle stå honom öppet att genom ytterligare profs afläggande vinna ökad kompetens.

För sådana fall, då en lärare genom förnyadt prof vill söka förbättra eller förfullständiga sina under profåret vunna vitsord, synes emellertid vara tillräckligt att, såsom i 1884 års komitébetänkande föreslås, låta profvet kvarstå såsom fakultativt. Dervid kan dock starkt ifrågasättas, huruvida ej profvet samtidigt borde reorganiseras och sättas i förbindelse med en utveckling af profärsinstitutionen. Man skulle kunna tänka sig, att profåret i allmänhet afslutades med ett inför en särskildt utsedd sakkunnig nämnd aflagdt undervisningsprof, lektorsprof för sådana lärare, som vilja vinna kompetens för lektorstjänst, och adjunktprof för sådana, som vilja vinna kompetens endast för adjunktstjänst, och att ett dylikt prof, helt eller delvis, sedermera kunde af lärare, som någon tid tjänstgjort vid skolorna, å nyo få afläggas vid ett af de i Stockholm och i universitetsstäderna belägna profärsläroverken. Ett dylikt prof egde fördelen af att kunna försiggå i samband med det dagliga skolarbetet och borde efter skedd anmälan kunna afläggas när som helst under läsåret, ej endast då tjänst söktes. Innan en sådan anordning som att förlägga samtliga undervisningsprof — låt vara att de göras fakultativa — till profärsläroverken kan vidtagas, kräfvdes emellertid en särskild utredning af de anordningar, som vid profärsläroverken till följd deraf torde blifva nödiga, en utredning, som naturligen måste föregå afgörandet af härmed sammanhängande frågor.

Skulle man åter, trots alla de olägenheter, som dermed följa, ej kunna besluta sig för att med ens afskaffa de hittillsvarande undervisningsproffen inför domkapitlen, så böra de åtminstone, såsom Riksdagen redan förut uttalat, i möjligaste mån inskränkas. I detta afseende kunna flera åtgärder påtänkas, såsom att göra profven fakultativa, då de förut väl meriterade ej behöfde tvingas till omprof, att afskaffa det genom den utveckling, som bör kunna gifvas åt profåret, obehöfliga undervisningsprofvet såsom vilkor vid lönetursberäkning för lektorat, liksom redan skett med afseende å adjunktsbefattningar, o. s. v.

Utskottet medgifver emellertid villigt, att, om meningarna angående lärareprofvens afskaffande i deras nuvarande form äro ganska enhälliga, så kan detsamma icke sägas vara förhållandet, då fråga uppstår om hvad som skall sättas i profvens ställe. Vid afgörandet af den frågan måste naturligen läroverkens intresse af att erhålla

dugliga lärare framför allt tillgodoses. Men att uppställa de bästa möjliga garantierna för uppnående af detta i hög grad eftersträfvansvärda mål, är icke lätt. Frågan kräfver onekligen för att lyckligt lösas en noggrann, fackmessig utredning.»

Första Kammarens första tillfälliga utskott finner, i likhet med det utskott, som inom medkammaren behandlat ärendet, att undervisningsprofven medföra betydande olägenheter för de allmänna läroverken, för domkapitlen och för lärarne. Utskottet anser sig således hafva giltiga skäl för att förorda en anhållan, att Kongl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, om och under hvilka förutsättningar de nu stadgade undervisningsprofven för lärarebefattningar vid de allmänna läroverken må kunna afskaffas eller åtminstone i väsentlig mån inskränkas. Det ämne, som nu är i fråga, tillhör emellertid den del af lagstiftningen, som enligt regeringsformen är Kongl. Maj:t ensam förbehållen, och i denna ordning hafva stadgan för rikets allmänna läroverk den 1 november 1878, kungörelsen den 22 mars 1895 och nådiga brefvet den 27 april 1883 tillkommit. Till den berörda underdåniga framställningen lär derför icke böra anknytas någon anhållan om att förslag i ämnet måtte för Riksdagen framläggas.

Utskottet får alltså hemställa,

att Första Kammarerna måtte sålunda biträda Andra Kammarens beslut, att Första Kammarerna för sin del beslutar, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller, det täcktes Kongl. Maj:t, efter verkställd utredning, taga under öfvervägande, om och under hvilka förutsättningar de nu stadgade undervisningsprofven för lärarebefattningar vid de allmänna läroverken må kunna afskaffas eller åtminstone i väsentlig mån inskränkas.

Stockholm den 26 april 1897.

På utskottets vägnar:

ROBERT DICKSON.